

Mješovita srednja škola Travnik (lijevo),
Katolička srednja škola (desno), Travnik, Bosna i Hercegovina, 2013

Prevazilaženje podjela po etničkoj osnovi: Kako integrisati javne škole u Makedoniji i Bosni i Hercegovini

Sara Barbieri (Prof.Dr.), IDSCS
Roska Vrgova (Mr.), Zašto ne
Jovan Bliznakovski (Mr.Sc.), IDSCS

Novembar 2013, Skoplje i Sarajevo.

Sažetak

Uređenje obrazovanja u zemljama sa različitim etničkim i jezičkim grupama često je izazovna i sporna tema, pošto pokušava da udovolji različitim potrebama navedenih grupa. Ovaj *policy brief* upućuje na probleme etnički bazirane fizičke segregacije u javnim školama Bosne i Hercegovine (BiH, sa fokusom na Federaciju Bosne i Hercegovine), i Makedonije (MK). Također pokazuje kako obje zemlje ne uspejaju osigurati integraciju različitih etničkih grupa kroz obrazovni sistem i ukazuje na posljedice segregacione prakse koja se sprovodi. Nadalje, daje savjete političkim sudionicima na bazi uspješnih (ili djelimično uspješnih) praksi iz obje zemlje.

ZaštoNe?

Ovaj *policy brief* je pripremljen u okviru TRAIN programa 2013.godine, kojeg provodi Vijeće za Vanjsku Politiku Njemačke (DGAP). Izraženi stavovi pripadaju isključivo autorima, te nužno ne odražavaju stavove IDSCS-a, Zašto Ne i DGAP.

Uvod

Pravo na obrazovanje je univerzalno ljudsko pravo priznato širom svijeta. Njegova važnost za razvoj i napredovanje pojedinaca i izgradnju društva se ne može dovoljno naglasiti. Prema UNICEF-ovom *Human Rights Education for All approach*¹, pravo na obrazovanje obuhvata obavezu države da izbaciti diskriminaciju iz cijelog obrazovnog sistema, da postavi minimalne standarde, te da poboljša kvalitet obrazovanja.

Ovaj *policy brief* upućuje na probleme etnički bazirane fizičke segregacije u javnim školama Bosne i Hercegovine (BiH) i Makedonije (MK).

Istraživanje u BiH se temelji na Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH), sa glavnim fokusom na tri kantona: Hercegovačko-neretvanski, Zeničko-dobojski i Srednjobosanski kanton. U FBiH, učenici su fizički razdvojeni po hrvatskoj i bošnjačkoj etničkoj pripadnosti, dok se u Makedoniji segregacija odnosi na dvije najveće etničke skupine, Makedonce i Albance. Odluka da se uporede ove dvije zemlje dolazi zbog preliminarnog razmatranja da: Obje zemlje prolaze kroz snažne društvene podjele po etničkoj osnovi, što se ogleda u strukturama i funkcionisanju obrazovnog sistema.

Važnost ovog problema, zbog procesa pomirenja na Balkanu kao i zbog proces integracija u Europsku Uniju, je još jednom podcrtana u *Izveštaju o napretku* Europske komisije za 2013-tu godinu. Kako je iskazano u izvještaju za BiH, etnička segregacija i diskriminacija u nekim javnim školama Federacije ostaje ozbiljan problem. U nekim kantonima FBiH djeca i dalje pohađaju podijeljene škole- "dvije škole pod jednim krovom", dok jedno-etničke škole širom zemlje ne podstiču razvoj sveobuhvatnog multietničkog društva.² U slučaju Makedonije

izvještaj ističe: "Nastavlja se trend razdvajanja etničkih grupa u školama i međuetničkog nasilja"³.

Pitanje školovanja je izrato politički motivisano i snažno oblikuje budućnost ove dvije zemlje, jer direktno utiče na odgoj novih generacija, te njihovu sposobnost da žive u etnički izmješanoj zemlji. Postojeći fenomen u FBiH, "dvije škole pod jednim krovom", odnosi se na sistem koji je nastao poslije rata 1990-tih, te je trebao podsticati povratak izbjeglica. Korak koji je napravljen sa ciljem ujedinjenja postaje stalni izvor segregacije, pošto su djeca fizički razdvojena i uče po različitim nastavnim planovima i programima. Razdvajanje se očituje i kroz pohađanje nastave u različitim smjenama, različitim spratovima iste zgrade (uz izrečene zabrane školskog upravnog tijela da se posjećuju ostali spratovi⁴). U nekim slučajevima djeca moraju da koriste različite ulaze u školu, ili koriste iste ulaze, ali uz fizičku barikadu koje im ograničavaju kretanje.

Slične situacije se mogu naći i u Makedoniji, škole podijeljene po etničkom principu se nalaze diljem zemlje. Razdvajanje je posljedica karaktera sistema školovanja koji dozvoljava nastavu na maternjem jeziku za manjinske zajednice. U Makedoniji postoje škole u kojim đaci sa drugačijom etničkom pozadinom uče na vlastitom maternjem jeziku, a to je situacija koja dovodi do podjela na različite razredne skupine. Ove škole se zovu "miješane škole". I mnogim slučajevima "miješane škole" koriste strogo određene sisteme smjena, pri čemu različite etničke skupine koriste školske objekte u različitim razdobljima dana. Takva podjela potpuno umanjuje kontakte među učenicima različite etničke pripadnosti. Po podacima prikupljenim u školskoj godini 2010-2011, etničke skupine makedonskih i albanskih učenika izolirane su jedne od drugih pri osnovnom obrazovanju. Gotovo 100% svih učenika Makedonske etničke skupine nastavu pohađa na makedonskom

¹ UNICEF (2007) *A Human Rights-Based Approach to Education for All*, New York, <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001548/154861E.pdf> (posjećeno 04.06.2013.)

² Bosna i Hercegovina *Progress Report 2013*, Izvještaj Komisije Europskom Parlamentu i Vijeću, 16.10.2013., s. 17.

³ Bivša jugoslavenska Republika Makedonija *Progress Report 2013*, Izvještaj Komisije Europskom Parlamentu i Vijeću, 16.10.2013.godine, s. 12.

⁴ Intervju sa nastavnicima i studentima osnovne škole «Gornji Vakuf», 18.06.2013.godine

jeziku, a i jako veliki procenat Albanaca uči na albanskom jeziku (97.83%)⁵.

Rezultat ovakvih praksi je da oba edukacijska sistema osnažuju, umjesto da neutraliziraju etnička razdvajanja. U obje zemlje političari izbjegavaju ovaj problem ili mu jednostavno ne pridaju veliku važnost. Ovaj rad opisuje trenutno stanje u BiH i Makedoniji, te nudi savjete sudionicima da prevaziđu navedene probleme. Savjeti su smišljeni na osnovu pozitivnih primjera ujedinjavanja kroz školovanje, pronađenih u obje zemlje, dobijenih teoretskim izučavanjem kao i terenskim istraživanjem⁶.

Pozadina problema: uzroci problema i izazovi za rješavanje segregacije

BiH i Makedonija su etnički raznolike zemlje, te mada postoje razlike u intenzitetu i vremenu nastanka, obje zemlje su prošle kroz nasilne konflikte između najvećih etničkih grupa.

Teški rat u BiH koji je trajao od 1992. do 1995. godine, završio se potpisivanjem Dejtonskog mirovnog Sporazuma (DPA)⁷. Sporazum je podijelio zemlju na dva autonomna entiteta: Republika Srpska (sa većinskim Srpskim stanovništvom, RS), i Federacija Bosne i Hercegovine (sa bošnjačko-hrvatskim većinskim stanovništvom, podijeljenim u deset kantona), te Distrikt Brčko, kao odvojena autonomna pokrajina. Iako je obrazovanje kratko spomenuto u aneksu 6 Dejtonskog mirovnog sporazuma, mandat za implementaciju reformi u školstvu nije dodijeljen nijednoj određenoj instituciji, kao što se radilo sa drugim oblastima koje je trebalo reformirati⁸.

Najizazovniji dio edukacijskog sistema u BiH je njegova rascjepkanost. Po sadašnjem ustavu ne postoji Ministarstvo za obrazovanje na nivou države, nadležnosti su na nivou entiteta i na nivou Brčko distrikta. U FBiH školstvom se i dalje rukovodi na kantonalnim nivoima, osim u Opštini Žepče gdje je nadležnost na nivou opštine⁹. Dakle, u BiH postoji 14 različitih ministarstava obrazovanja. Izazov koordinacije tolikog broja autoriteta u školstvu se pokušao riješiti uspostavljanjem Savjeta ministara obrazovanja na nivou BiH. Ovim savjetom je trebalo predsjedavati Ministarstvo Civilnih Poslova BiH uz podršku ministara različitih ministarstava obrazovanja. Nadalje, postoji još jedan organ na nivou Federacije nazvan Koordinacija Ministara (KM)¹⁰ zadužen za upravljanje politikama na nivou FBiH. Mehanizmi koji su trebali osigurati koordinaciju kompleksnog sistema nisu efikasni, niti funkcionalni. Kako je primjetila i Europska komisija u svom izvještaju 2013-te godine, funkcioneri ovih upravnih organa sastali su se samo dva puta u godini dana. Bitno je naglasiti da je BiH potpisala brojne sporazume o ljudskim pravima i dužna je osigurati svakom djetetu pravo da upražnjava svoju kulturu, religiju, te da koristi i govori svoj maternji jezik, ali i da se ne ograničavaju prava roditelja da biraju školovanje koje smatraju najboljim za svoju djecu, a koje je sukladno sa zakonima države. Od 2002-ge BiH je članica Savjeta Evrope. U jednom od svojih izvještaja (2008), Savjet ističe da: "Europska budućnost zemlje u velikoj mjeri zavisi od mogućnosti vlasti različitih zajednica da izgrade zajedničke okvire školovanja." Pored ovog, Odbor UN-a za ekonomska, društvena i kulturna prava zahtjeva od svojih članica da učine sve što je u njihovoj mogućnosti da ukinu praksu "dviije škole pod jednim krovom".

⁵ Državni ured za statistiku Republike Makedonije (2012) *Statistički izvještaj Br. 2.4.12.06/720*, Juni

⁶ Terensko istraživanje je provedeno kroz intervju sa školskim osobljem, roditeljima, učenicima, političkim predstavnicima, te predstavnicima akademske zajednice i međunarodnih organizacija u obe zemlje.

⁷ *Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini - Dejtonski mirovni sporazum*, http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 (posjećeno 10.06.2013).

⁸ Perry, Vallery (2003) *Reading, Writing and Reconciliation: Educational Reform in Bosnia and Herzegovina*. Europski centar za pitanja manjina (ECMI), Working paper #8, s.42.

Makedonija je prošla kroz nasilne nemire u 2001. godini kada su albanske etničke vojne

⁹ Ustavi BiH i FBiH dozvoljavaju prenos ovlasti na opštinskom nivou ukoliko je većinsko stanovništvo jedne opštine drugačiji od većinskog stanovništva kantona.

¹⁰ Iako bi se KM trebao sastojati od predstavnika svih kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, samo šest kantonalnih ministarstava učestvuje u diskusijama koje KM organizuje.

formacije došle u sukob sa državnim sigurnosnim snagama u kojim dominiraju Makedonci. Rezultat tog konflikta je bio Ohridski okvirni sporazum (OOS)¹¹ koji su potpisale tada najveće makedonske i albanske političke stranke. Ohridski sporazum zadržao je unitaristički karakter države, ali nametnuo je unapređenja u pravima manjina u nekoliko oblika koji su vezani za decentralizaciju vlasti, smanjena je i diskriminacija, uvedena je pravična reprezentacija u državnim tijelima, slobodno izražavanje identiteta, te korištenje jezika i školovanja. U sferi školovanja jedan od noviteta Ohridskog sporazuma je i uvođenje državno-sponsorisanog visokog obrazovanja na jezicima manjina koje čine barem 20% ukupne populacije (Albanci). U sferama osnovnog i srednjeg školovanja potvrđeno je pravo djece na obrazovanje na maternjem jeziku, koje je preuzeto još iz vremena bivše Jugoslavije, te je Ohridskim sporazumom uvedeno u državni pravni sistem. Uvođenje visokog školstva pod okriljem države također je uticalo i na niže nivoe školstva, što je doprinijelo jačanju razdvajanja djece u javnim školama po etničkim i jezičkim razlikama.

U Makedoniji, obrazovanje je u nadležnosti Ministarstva za obrazovanje i znanost, te u nadležnostima opština. Takozvane opštinske škole se finansiraju i rade pod okriljem opština, dok su državne škole u nadležnosti Ministarstva za obrazovanje i znanost. Jezik na kojem se drže predavanja u školi, kao i školski program određuju se službenim zakonom, koji izrađuju i ovjeravaju vladajuće stranke u opštini ili u Ministarstvu za obrazovanje i znanost. Na ovaj način zakonski okvir za osnovno i srednje školovanje u Makedoniji je centraliziraniji od onog u BiH, iako postoji određen stepen decentralizacije kroz dozvoljavanje opštinama da regulišu škole.

¹¹ Potpuni tekst Ohridskog okvirnog sporazuma može se naći na: <http://www.ucd.ie/ibis/filestore/Ohrid%20Framework%20Agreement.pdf> (posjećeno 18.10.2013.godine).

Trenutna situacija: područje problema i njegove posljedice

Sukobi iz prošlosti između najvećih etničkih grupa u obje zemlje, vezani uz oblike upravljanja državom kao i različita shvatanja historijskih događaja u državi, doveli su do nastajanja različitih školskih planova i programa za školske predmete historije, jezika i vjeronauke. Prvo, u obje zemlje učenici u osnovnim i srednjim školama podijeljeni su u različite škole ili razrede zbog jezičkih razlika. Različiti jezici predavanja u slučaju FBiH podrazumijevaju i različite školske planove i programe. U FBiH učenici strogo uče po tri različita plana i programa: Plan i program na bosanskom, srpskom i hrvatskom jeziku. Ne postoji ni jedinstven program po kojim đaci uče historijske i religijske predmete. Slično tome i u Makedoniji postoje različiti školski planovi i program na predmetu historije, jedan je na makedonskom, a drugi na albanskom jeziku. Ove osobine oba obrazovna sistema nude jako malo dodirnih tačaka studentima koji uče na različitim jezicima.

Trenutno u FBiH postoje 34 škole koje rade po modelu “dvije škole pod jednim krovom”. Ovaj model često podrazumjeva da u okviru jedne školske zgrade postoje dvije različite administracije, sa odvojenim upraviteljima i direktorima, od kojih je jedan Bošnjak, a drugi Hrvat¹². Osim toga, postoji 17 školskih objekata koji funkcionišu sa pojedinačnim upravnim organima (ipak postoje i dvije škole sa jedinstvenom administracijom).

Sličan sistem možemo naći i u Makedoniji gdje su rasprostranjene škole podjeljene na etničkim osnovama, međutim te podjele obično nisu po sistemu “dvije škole pod jednim krovom”, osim u opštinama Struga i Kicevo, gdje su škole u istoj zgradi, ali su administrativno podijeljene. Sličan sistem možemo naći i u Makedoniji gdje su rasprostranjene škole podjeljene na etničkim osnovama, međutim te podjele obično nisu po sistemu “dvije škole pod jednim krovom”, osim

¹² OSCE Bosna i Hercegovina (April 2009) *Izveštaj Radne Grupe o Analizi fenomena „dvije škole pod jednim krovom“*.

u opštinama Struga i Kicevo, gdje su škole u istoj zgradi, ali su administrativno podijeljene. U Makedoniji je češće uređenje "miješanih škola". Sudeći po podacima iz školske godine 2007-2008 postoje 84 škole koje organiziraju nastavu na dva ili tri jezika. Većinom su to škole (50), u kojim se nastava vrši na makedonskom i albanskom, dok se u manjem broju (14) nastava održava na makedonskom i turskom. Takođe postoje škole u kojim se nastava odvija na tri jezika (13), tj. na makedonskom, turskom i albanskom jeziku. Administracija ovih školskih ustanova je unificirana, ali kao i u FBiH ove škole ne garantuju kontakt među učenicima sa različitim etničkim porijeklom.

Trajna segregacija: od privremene do stalne?

Iako je u prošlom desetljeću bilo određenog napredovanja u rješavanju problema segregacije u školama, i dalje obje zemlje imaju težak put pred sobom. Činjenica da trenutno stanje ukazuje na više nedostataka i nazadovanja, negoli na napredovanja, podcrtava potrebu da se treba početi baviti ovim problemom, da se preispitaju stari načini i da se pronađu novi načini da se reformira situacija koja postaje sve ustaljenija.

U maju 2012-te opštinski sud u Mostaru (FBiH), izdao je prvostepenu presudu koja proglašava razrede podijeljene na etničkim principima diskriminirajućim. Ministarstvo obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog Kantona bilo je dužno da učini neophodne korake da organizira jedinstvenu nastavu za svu djecu, te da zaustavi diskriminacijsku praksu segregacije djece do septembra 2012. godine¹³. Presuda ipak nije stupila na snagu do zadanog termina. Nasuprot tome, kantonalni sud Mostara dao je potvrdnu presudu na žalbu protiv gore navedene odluke u junu 2013. Kantonalni sud

¹³ U februaru 2011, Udruga građana 'Vaša prava,' pokrenula je postupak protiv Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, osnovne škole 'Stolac' i osnovne škole 'Čapljina', zahtjevajući od suda da donese odluku da je praksa obrazovanja djece hrvatske i bošnjačke etničke pripadnosti u dvije škole diskriminirajuća.

tvrdi da roditelji djece koja pohađaju razdvojene škole imaju pravo da upisuju djecu u takve škole. Sudeći po ovoj presudi u FBiH "dvije škole pod jednim krovom" su prihvatljive sve dok god postoje roditelji koji žele da upisuju svoju djecu u takve škole. poslednjem izvještaju o napretku Europske komisije¹⁴ tvrdi se da je bio slučaj sličan ome u oktobru 2012-te godine kada je travnički opštinski sud odbio aktivnu legitimaciju tužitelja¹⁵. Ovaj problem, koji već ima politički značaj, prebacuje se u novi legalni okvir, koji tek treba adresirati.

U Makedoniji fizičku segregaciju učitelji i školski direktori opravdavaju potrebom da se izbjegnu fizički obračuni učenika sa različitim etničkim porijeklom. Za vrijeme proteklih godina mjestimično nasilje je primjećeno između srednjoškolskih učenika makedonskog i albanskog etničkog porijekla, najčešće u Skoplju, Kicevu i Strugi. Ovi događaji su podupirali shvatanje da je miješanje učenika opasno. Školske vlasti odgovarale su sa povećanjem fizičke segregacije, najčešće odvajanjem učenika u različite dijelove zgrade gdje se svaki kontakt među učenicima svodi na minimum, ili ih raspoređuju u različite smjene. U vezi sa ovom situacijom, učenici sve češće pokazuju velike količine nepovjerenja i predrasuda prema učenicima iz drugih etničkih skupina, što se pokazalo i u jednoj skorašnjoj anketi o učeničkom suživotu u srednjim školama¹⁶. Kako u BiH tako i u Makedoniji uspostavljeni sistem postaje dodatno čvrst kako bi dao odgovor na povremene izljeve nasilja među učenicima.

¹⁴ Bosna i Hercegovina Izvještaj o napretku (Progress Report) 2013, Izvještaj Komisije Europskom Parlamentu i Vijeću, 16.10.2013.godine, s. 18.

¹⁵ Popović, Ana (2012) U 'dvije škole pod jednim krovom' nema diskriminacije. Vecernji.ba, 25 October 2012, <http://www.vecernji.ba/vijesti/udvije-skole-pod-jednim-krovom-nema-diskriminacije-clanak-467962> (posjećeno 15.08.2013.godine).

¹⁶ OSCE Spillover Monitor Misija u Skoplje (2010) Age-Contact-Perceptions. How Schools Shape Relations Between Ethnicities. Skoplje, Januar.

Nada na vidiku: od segregacije do integracije

Mnogi tvrde da je sistem školovanja baziran na segregaciji legitiman, pošto roditelji sami odlučuju u koju školu upisuju svoju djecu. Jedan od školskih direktora objašnjava: “Nema segregacije. Roditelji i djeca imaju izbor. Mi ne zabranjujemo niti jednom učeniku da upiše našu školu, bez obzira na njegovo/njeno etničko porijeklo”,¹⁷ (ovo je takođe argument koji je koristio kantonalni sud u Mostaru). Ipak, neodgovorenim ostaje pitanje koliko informacija roditelji imaju i na osnovu čega donose svoje odluke, te da li ovaj sistem segregacije doprinosi sigurnijoj i mirnijoj budućnosti ili dodatno potpiruje socijalne nemire koji vode do apsolutnog otuđenja i doprinose tegobi djece koja moraju da žive sa “onim drugim”. “Oni drugi” se u ovom sistemu smatraju prijetnjom koja će asimilirati “moje etničko porijeklo i treba ih se plašiti”¹⁸. I pored svih izazova postoje slučajevi koji pokazuju da postoji nada za integracijom, te da započinje novi trend naklonjen reformaciji. U FBiH pojedine škole uz podršku međunarodnih organizacija, lokalnih civilnih društava, roditelja, kantonalnih i opštinskih vlasti odlučile su da iskorače naprijed i ujedine školske prostorije, osoblje i učenike. U Makedoniji, civilno društvo je pokušalo pokrenuti inicijative da kultivira process integracije u osnovnim i srednjim školama. Štoviše, vlada je uz pomoć ministarstva obrazovanja nedavno napravila strategiju za zajedničku edukaciju, koja se treba boriti protiv etničkih podijela. Ovim pozitivnim trendovima će se u daljnjem tekstu posvetiti više pažnje na primjerima osnovne škole u Konjicu, gimnazije u Mostaru (FBiH), te uvođenjem koncepta zajedničkog školovanja (Makedonija).

FBiH - Prva osnovna škola Konjic¹⁹, i gimnazija Mostar²⁰

‘Ja sam Srkinja, i predajem hrvatski i bosanski mnogim generacijama, čak i kada je škola bila podjeljena, a i sad kad je integrisana. Moja uloga učiteljice nikada nije bila umanjena zbog moje etničke pripadosti’, kaže Radmila, učiteljica u Prvoj osnovnoj školi u Konjicu.

‘Napravili smo sve moguće promjene fokusirajući se na djecu, Halid Mustafić, Direktor Prve osnovne škole u Konjicu.

Mnogi bi vidjeli ove izjave kao očekivane u demokratskom društvu, gdje se učitelji ne osuđuju prema etničkoj pripadnosti, nego na osnovu njihovih profesionalnih kvalifikacija. Nažalost, ovo je rijetka iznimka pronađena u ‘dvije škole pod istim krovom’ i ‘miješanim školama’. Prva osnovna škola u Konjicu imala je model ‘dvije škole pod jednim krovom’, i sadržavala stakleni zid koji je dijelio bošnjačku od hrvatske škole, a danas je jedna od rijetkih sredina u kojima je njeguje dijalog i međuetnička komunikacija. Jedan nastavnik se prisjeća da je sve počelo u 2000. godini, kad se pripadnik civilnog društva obratio školi sa idejom da napravi zajedničko vijeće učenika i roditelja²¹. Nastavno osoblje je prihvatilo ovu ideju, i formirali su vijeće. Vijeće je imalo redovne sastanke na kojim se diskutovalo o zajedničkim problemima. Prvo je nastavno osoblje upoznao roditelje sa planom integrisanog obrazovanja, nakon čega se od roditelja zahtjevalo da potpišu izjavu kojom potvrđuju da su zadovoljni pristupom, i da će njihova djeca nastaviti pohađati školu ukoliko dođe do procesa integracije. Direktor objašnjava da su se lako složili sa roditeljima, ali da je najveći problem bio sa političarima u kantonu. Kako je ideja integracije postajala realnost, i kako su svi naponi okrenuti ka istom cilju, pojavio se izazov šta učiniti sa viškom

¹⁹ Osnovna škola u Konjicu “Prva Osnovna škola”, bila je primjer prakse ‘dvije škole pod jednim krovom’ i sastojala se od “Prva Osnovna škola” i Katoličkog Školskog Centra.

²⁰ “Stara Gimnazija”.

²¹ Open University, BiH: Two schools under one roof, 07 August 2012,

<http://www.open.edu/openlearn/education/educational-technology-and-practice/educational-practice/world-class-films-bosnia-two-schools-under-one-roof> (posjećeno 10.05.2013.godine).

¹⁷ Intervju sa nastavnim osobljem škole, Jajce, 17.06.2013.

¹⁸ Intervju sa učiteljem osnovne škole “Gornji Vakuf”, Gornji Vakuf, 18.06.2013.godine

nastavnog osoblja, do čega bi došlo kada bi se ujedinila dva administrativna tijela²². Kao što su službenici objasnili, kantonalno ministarstvo obrazovanja je tri godine odbijalo osigurati zaposlenje dodatnom nastavnom osoblju, koje je na kraju prebačeno u druge škole u Bosni i Hercegovini.

Pored rada sa roditeljima, škola je organizirala zajedničke vannastavne aktivnosti, slavlja, zajedničke ekskurzije za učenike iz obe škole, pa kada se ujedinjenje desilo u 2005.godini, Radmila objašnjava, ono se nije ni osjetilo, jer su škole već bile integrisane. Nastavno osoblje se ipak složilo da je najveći problem bila politika i nedostatak podrške za mjere integracije od strane službenih institucija.

Drugi primjer integracije je gimnazija u Mostaru. "Prvi poticaj za integraciju Gimnazije Mostar je došao od američke vlade, koja je ponudila milijun dolara za pomoć školi pod uslovom da se integrišu 392 učenika privremene bošnjačke gimnazije."²³ Gotovo svi pozivi na integraciju se lakše prihvataju kod Bošnjaka, dok je kod Hrvata prisutan strah od asimilacije²⁴, ali iako je prva reakcija Hrvata bila negativne, integracija se desila. Prema OSCE-ovom izvještaju²⁵, integracija prati pravilo rotacije direktora škole (po etničkoj osnovi). Također postoji zajednička uprava i administracija, zajednička soba za nastavno osoblje, a učenici koriste istu salu za tjelesni odgoj i isti ulaz. Postoje dvije Skupštine

Učitelja, kao i zajednička Skupština koja djeluje po zahtjevu²⁶.

Integracija osnovne škole u Konjicu i mostarske gimnazije je na nivou administracije, ali hrvatska djeca prate kantonalni nastavni plan i program na hrvatskom jeziku, a bošnjačka djeca na bosanskom jeziku. I pored zajedničkog korištenja laboratorija, sala za tjelesni odgoj i kabineta za informatiku, učenici ne prate ostale predmete zajedno. Dug je put do ostvarenja potpune integracije, ali o ovim pozitivnim primjerima treba više govoriti, te ih treba koristiti kao primjere reformisanja i integracije.

Makedonija - Incijativa civilnog društva i integrisano obrazovanje

Koncept integrisanog obrazovanja u Makedoniji podržavaju brojne inicijative civilnog društva. Najistaknutije je djelovanje Nansen Dijalog Centra koji primjenjuje model integrisanog obrazovanja u vannastavnim aktivnostima, usavršavanju nastavnika, i saradnji sa roditeljima u osam škola u Makedoniji (sedam osnovnih i jedna srednja škola). Prva Nansen škola je otvorena u 2008.godine. Odgovarajući na podjelu prema jezičkim osnovama, ovaj model je uključio aktivnosti na dva jezika te sa dva učitelja različitih etničkih pozadina. Ova praksa je bila vrlo uspješna u odabranim školama, jer je uspjela spojiti učenike, roditelje i učitelje.

Ovaj bottom-up pristup je praćen zbivanjima na političkoj razini. Početkom 2011.godine, Ministarstvo za obrazovanje i znanost (MOZ) je uveo predmet 'makedonski jezik' za pripadnike ne-većinskih zajednica od prvog razreda osnovnog obrazovanja, nasuprot dotadašnjoj praksi da podučavanje ovog predmeta počinje u četvrtom razredu osnovnog obrazovanja.²⁷ Usprkos tome, ova odluka je doživjela otpor kod roditelja, učenika i učitelja u ne-većinskim zajednicama. Vladine pokušaji

²² Intervju sa službenicima i nastavnim osobljem Prve osnovne škole, Konjic, 20.06.2013.godine

²³ OSCE izvještaj, 2005 citiran u: Hromadžić, Azra. "Discourses of Integration and Practices of Reunification at the Mostar Gymnasium, Bosnia and Herzegovina", Comparative Education Review, Vol. 52, No. 4, Special Issue on Education in Conflict, The University of Chicago Press on behalf of the Comparative and International Education Society, (November 2008), str. 541-563.

²⁴ For more details on the discourse of integration, please refer to the following article: Hromadžić, Azra. "Discourses of Integration and Practices of Reunification at the Mostar Gymnasium, Bosnia and Herzegovina", Comparative Education Review, Vol. 52, No. 4, Special Issue on Education in Conflict, The University of Chicago Press on behalf of the Comparative and International Education Society, (November 2008), pp. 541-563.

²⁵ OSCE Bosnia and Herzegovina (April 2009) Report of the Working Group for Analysis of the phenomenon "two schools under one roof", p.11.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ministarstvo obrazovanja i znanosti (2009) Odluka o amandmanima i dodacima na nastavni plan i program za devetogodišnju osnovno obrazovanje (br. 07-6323/1), 27.08.

da uvede integraciju u obrazovanje nisu prihvaćeni. Na kraju, ova odluka je proglašena neustavnom, i MOZ je bio primoran na povlačenje odluke. Nakon ovakvog raspleta događaja, sredinom 2011.godine, Vlada je odlučila ponuditi sistemski pristup rješavanju problema ponudivši Strategiju ‘Koraci za integrirano obrazovanje’²⁸. Sa ovim, koncept integriranog obrazovanja²⁹ je došao u prvi plan kao korisna opcija za prevladavanje etničkih podjela u obrazovanju.

Strategija ističe nekoliko mjera koje su podjeljene u pet tematskih cjelina: I) Promocija integracije kroz zajedničke aktivnosti (nastavne i vannastavne); II) Integracija kroz učenje jezika drugih zajednica; III) Razvijanje nastavnih planova i programa koji će doprinijeti integraciji; IV) Podizanje kompetencija nastavnog osoblja za provedbu integriranog obrazovanja; i V) Uprava škole u kontekstu procesa decentralizacije. Nažalost, Strategiju nije pratio Akcijski Plan, te Strategija nije određuje vremenski okvir za provedbu, iako bi se sve predložene aktivnosti trebale dovršiti do 2015.godine. U 2005.godini, Vlada je donijela i opštu Strategiju za obrazovanje za period 2005.-2015., ali concept integriranog obrazovanja nije promovisan kroz taj dokument³⁰.

U vrijeme pisanja ove *policy brief*, ne postoje mehanizmi koji ocjenjuju provedbu različitih strategija i zakona za stvaranje integriranog obrazovanja na godišnjoj osnovi, koji bi mogli osigurati da se u bliskoj budućnosti praksa segregacije završi. Stoga, nemoguće je utvrditi napredak na ovom području, niti kada bi se promjene trebale desiti. Osim toga, ne postoji ni strukturnih finansijskih sredstava koja će osigurati implementaciju predviđenih mjera, koje će dovesti do potpunog ukidanja segregacije³¹.

²⁸ Ministarstvo obrazovanja i znanosti (2010) *Koraci za integrirano obrazovanje u obrazovnom sistemu Republike Makedonije*, Oktobar.

²⁹ Za više o integriranom obrazovanju vidjeti OSCE (2012) *Selected Strategies and Approaches on Integrated Education including Bilingual and Multilingual Education*.

³⁰ Vidjeti Ministarstvo obrazovanja i znanosti (2006) *Nacionalni program za razvoj obrazovanja u Republici Makedoniji 2005-2015*. Skoplje.

³¹ *Izveštaj o napretku iz 2013.godine govori da “Državni fondovi se tek trebaju izdvojiti za provedbu Strategije integriranog obrazovanja.”* (strana 12).

Zaključak

Problem fizičke podjele u javnim školama je glavna briga i u Makedoniji i u BiH. Mada ne postoji potpuna sličnost u uzrocima problema, postoje neke sličnosti koje dijele obe zemlje. Oba društva su u post-konfliktnom periodu, gdje je očuvanje etničkog, kulturnog i vjerskog identiteta od velikog značaja. Ovo se primjećuje i u obrazovnom sistemima koji omogućuju različite tretmane za učenike iz različitih etničkih zajednica. Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku je pridonijelo stvaranju različitih etničkih nastavnih planova i programa. Ovo je osobito slučaj u predmetima kao što su historija, vjeronauka i folklor. Oba modela, ‘dvije škole pod jednim krovom’ (u BiH) i ‘miješane škole’ (MK) podržavaju etničke podjele. Iako se od političara očekuje da osiguraju uslove koji će doprinijeti integraciji, razvoj događaja pokazuje da ne postoji napredak vezan za ovaj problem. Naprotiv, reforme stagniraju jer se trenutni modeli koriste da šire strah, te ih političari koriste da osvoje glasove kod svog biračkog tijela.

I mada u oba društva postoji velika intelektualna svijest o segregaciji, segregacija se još uvijek podržava, ne samo od strane političara, nego i od strane većine roditelja, učenika, i učitelja. Vlasti dodatno utemeljuju segregaciju podsjećajući roditelje da biraju najbolje obrazovanje za svoju djecu. Prednosti u iskorijenjivanju ovog sistema nisu poznate, niti se o njima govori. I mada postoji nominalno prihvatanje vlasti da je promjena potrebna, postoji i nedostatak volje i djelovanja za provedbu promjena. Pozitivan doprinos civilnog društva kroz različite aktivnosti usmjerenih na integraciju praćeni su nedostatkom institucionalne podrške. Ogromna razlika leži u činjenici da je u Makedoniji ideja o modelu integriranog obrazovanja bolje prihvaćena, dok je u BiH potpuno suprotno.

Nakon što je navedeno uzeto u obzir, kreiran je ovaj *policy brief* koji nudi kratke preporuke za različite interesne skupine, usmjerene na ukidanje ovih fizičkih podjela, uz vjerovanje da mali i veliki koraci koji odražavaju upornost i

predanost svih aktera mogu donijeti potrebne promjene u oba društva. Smatramo da je koordinirano višeslojno djelovanje potrebno, u cilju prevladavanja trenutne situacije.

Opšte preporuke

1. Postoji potreba za **obrazovnu kampanju “rušenja mitova”** koja će pružati sažete, tačne informacije o tome što podrazumijeva integracija/reformisanje škola, i kako programi u kojima djeca iz različitih etničkih skupina imaju intenzivne kontakte mogu koristiti njihovim životima i budućim karijerama. Postoji opći strah, osobito među školama sa hrvatskim planom i programom, da će učenici biti asimilirani prilikom ovog procesa (BiH). Slične reakcije su također zabilježene u Makedoniji.

2. **Promjena diskursa** prilikom rasprave o segregaciji u školama. Otpornost na raspravu zabilježena je čak i prilikom pominjanja fenomena “dvije škole pod jednim krovom” (FBiH), osobito u školama sa hrvatskim planom i programom. Promjena u terminologiji iz “**integracije**” u “**reformaciju**” može olakšati rasprave, barem u lokalnim sredinama. U cilju da se stvori atmosfera saradnje, promjena diskursa je nužna. Također je nužna zbog negativne percepcije i straha koji je izazvan i ohrabren kroz političke i medijske kampanje također.

3. **Jasno definisan period rada za svako kantonalno ministarstvo u FBiH (gdje su podijeljene škole prisutne) i za Makedoniju za sprovođenje integracije/reformisanog sistema u škole.**

4. **Jasno definisan plan i aktivnosti za svaku podijeljenu školu u FBiH i Makedoniji, prema stepenu integracije u školi. Ovo je potrebno jer škole rade u različitim lokalnim kontekstima.**

Kreatori politika

1. Kantonalne vlade FBiH i vlada Makedonije moraju predložiti Parlamentu da izdvoji **više sredstava** za podršku mjerama integracija. Rješavanje fizičke segregacije kroz integrisano/reformisano obrazovanje ima svoje troškove, te

je neophodno razviti finansijski plan koji može biti uključen u strategije. Veća finansijska sigurnost može omogućiti organizaciju vannastavnih aktivnosti i zajedničkih događaja za učenike iz različitih etničkih skupina.

2. Koordinacija ministara u FBiH **treba osigurati koordinaciju i saradju između kantonalnih ministarstava** na nivou Federacije što će osigurati implementaciju istih zakona i programa kroz cijelu FBiH, kroz kreiranje specifičnih obaveza i programa za integraciju **sa jasno definisanim periodom** za implementaciju.

3. **Koncept Integrisanog obrazovanja u Makedoniji mora biti uključen u opštu Strategiju za Obrazovanje** koja završava 2015.godine. Prilikom kreiranja Strategije za sljedeće godine (nakon 2015.), Vlada treba uključiti već predložene mjere u “Koracima za Integrisano Obrazovanje”. Dalje, Vlada mora pratiti Strategiju i kreirati detaljan Plan Aktivnosti koji će predvidjeti sve neophodne mjere sa vremenom potrebnim za njihovu implementaciju, kao i finansijska sredstva potrebna za iste.

4. Kantonalna ministarstva obrazovanja (FBiH) i Ministarstva obrazovanja i znanosti (MK) moraju podržati **treninge za učitelje** kako bi učitelji mogli steći nove vještine kako da to gain additional skills on how to njeguju i potiču međuetničko druženje učenika, i da steknu vještine komunikacije za drugačijim kulturama. Studenti moraju razviti osjećaj građanskog poštovanja prema “drugima” i osjećaj za kulturološke razlike i interakcije u multietničkim društvima. Pored toga, učitelji bi morali biti osposobljeni u upravljanju i sprečavanju sukoba koji bi mogli nastati među učenicima iz različitih etničkih grupa.

Međunarodna zajednica i civilno društvo

1. Međunarodna zajednica treba finansijski podržati **dugotrajne programe izgradnje kapaciteta** za različite ciljne skupine: ministarstva, školsku upravu, učitelje, roditelje i učenike. Programi trebaju biti usklađeni sa programima ministarstava i škola, da bi se izbjeglo preklapanje i povećala učinkovitost, sa

jasno definisanim periodom za ministarstva koja su obavezna provesti integraciju u školama. Ovi programi trebaju trajati dovoljno dugo da roditelji, učenici i ostali učesnici vide korist, te da lako prođu kroz tranziciju iz trenutnog sistema u novi, tijekom koje će im se također obezbijediti tačne informacije što process podrazumijeva za njih.

2. **Uslovno finansiranje za škole**, za infrastrukturu ili izgradnju kapaciteta, uz preduslov da se obavezuju na principe integracije/reformisanja, i kroz jasno definisane uslove koji će voditi u tom smjeru.

Javne škole (direktori, učenici and nastavno osoblje)

1. Povećana **proaktivna uloga** uprava škola – školskih odbora i direktora – u osiguravanju kontakta među učenicima iz različitih etničkih skupina.

2. Uspostava **široke koalicije između učenika, roditelja i učitelja** unutar škola sa ciljem podrške integrisanog školskog sistema. Uprave škola moraju imati vodeću ulogu u stvaranju tih koalicija.

3. Umjesto promicanja razdvojenosti učenika u cilju “sigurnosti”, škole trebaju **osmisliti aktivnosti, i nastavne i izvan nastavne**, koje će poticati interakciju među učenicima. Za početak, sve sportske aktivnosti, školska putovanja, pozorišne predstave, proslave praznika, i proslave mature trebaju biti organizirane u isto vrijeme i na istom mjestu, što će omogućiti više neformalne interakcije između učenika.

4. Stvaranje zajedničke **Skupštine roditelja**, tamo gdje postoje dvije škole pod jednim krovom, i gdje je primjećena segregacija. Skupština se treba sastajati na redovnoj osnovi, i treba biti uključena u rješavanje konkretnih problema sa kojima se učenici susreću. Predstavnici studenata završnih razreda također trebaju biti uključeni u Skupštinu.

Mediji

1. **Promocija koncepta integrisanog/reformisanog obrazovanja** u u Makedoniji i FBiH. Ovi koncepti se nisu pozitivno promovisali, te je potrebno više informativnih članaka koji čitaju različite etničke grupe. Mediji bi trebali sudjelovati u kritičkom osvrtu na problem.

2. **Proaktivna promocija primjera integracije** koja će povećati povjerenje zajednice, nasuprot trenutnim osjećajima straha.

3. **Prezentacija i promocija tačnih informacija i implikacija integrisanog/reformisanog školskog** na najčitanijim i najgledanijim televizijskim kanalima, što će doprinijeti povećanom broju informisanih građana.

Reference

Bosna i Hercegovina *Progress Report 2013*, Izvještaj Komisije Evropskom Parlamentu i Vijeću, 16.10.2013.godine

Ustav Republike Makedonije, sa Amandmanima na Ustav I-XXX. Službeni List Republike Makedonije.
<http://www.slvesnik.com.mk/content/pdf/USTAV-eng.pdf> (posjećeno 11 March 2013).

Hromadžić, Azra (2008) *Discourses of Integration and Practices of Reunification at the Mostar Gymnasium, Bosnia and Herzegovina*, Comparative Education Review, Vol. 52, Br. 4, Special Issue on Education in Conflict, The University of Chicago Press on behalf of the Comparative and International Education Society, Novembar, str. 541-563

Ministry of obrazovanja i znanosti Republike Makedonije (2006) *Nacionalni program za razvoj obrazovanja u Republici Makedoniji 2005-2015*.

Ministarstvo obrazovanja i znanosti (2009) *Odluka o amandmanima i dodacima na školski plan i program na nastavni plan i program za devetogodišnje osnovno obrazovanje* (br. 07-6323/1), 27.08.

Ministarstvo obrazovanje i znanosti Republike Makedonije (2010) *Koraci prema integrisanom obrazovanju u obrazovnom sistemu Republike Makedonije*.

Ohridski okvirni sporazum, <http://www.ucd.ie/ibis/filestore/Ohrid%20Framework%20Agreement.pdf> (posjećeno 18 October 2013)

Open University, BiH: Dvije škole pod jednim krovom, 07.08.2012,
<http://www.open.edu/openlearn/education/educational-technology-and-practice/educational-practice/world-class-films-bosnia-two-schools-under-one-roof> (posjećeno 10 May 2013)

OSCE Bosnia and Herzegovina (2009) *Report of the Working Group for Analysis of the phenomenon "two schools under one roof"*.

OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje (2010) *Age-Contact-Perceptions. How Schools Shape Relations Between Ethnicities*. Skopje, January

OSCE (2012) *Odabrane strategije i pristupi za integrisano obrazovanje uključujući bilingvalno i multilingualno obrazovanje*. Skoplje, April

Perry, Vallery (2003) *Reading, Writing and Reconciliation: Educational Reform in Bosnia and Herzegovina*. Europski centar za pitanja manjina (ECMI), Working paper #8

Popovic, Ana (2012) *U 'dvije škole pod jednim krovom' nema diskriminacije*. Vecernji.ba, 25.10.2012.godine,
<http://www.vecernji.ba/vijesti/udvije-skole-pod-jednim-krovom-nema-diskriminacije-clanak-467962> (posjećeno 15 August 2013)

Državni statistički ured Republike Makedonije (2012) *Statistički izvještaj Br. 2.4.12.06/720*, Juni

Bivša jugoslavenska Republika Makedonija *Progress Report 2013*, Izvještaj Komisije Evropskom Parlamentu i Vijeću, 16.10.2013.godine

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini - Dejtonski mirovni sporazum, http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 (posjećeno 10 June 2013)

UNICEF (2007) *A Human Rights-Based Approach to Education For All*, New York,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001548/154861E.pdf> (posjećeno 04 June 2013)

UNICEF Državni Ured Skoplje (2009) *Studija o Multikulturalnosti I Međuetničkim odnosima u obrazovanju*. Skopje, Novembar

Uprava za razvoj i unapređivanje na obrazovaniето na jazicite na pripadnicite na zaednicite (2010) *Sostojbi vo osnovnoto obrazovanie na decata na pripadnicite na zaednicite vo Republika Makedonija*. Skopje

Web-stranica Nansen Dialogue Center,
<http://www.nmie.org/index.php/en/our-schools> (posjećeno 20 June 2013)

Intervjui

Bosna i Hercegovina

Valery Perry, Šef Misije “Public International Law & Policy Group (PILPG)” programa u Bosni i Hercegovini, 14.06.2013.godine

Dva učenika, Osnovna škola “Travnik”, Travnik, 17.06.2013.godine

Dva predstavnika školske uprave, Osnovna škola “Berta Kučera“, Jajce, 18.06.2013.godine

Predstavnik školske uprave, Osnovna škola “13 Rujan”, Jajce, 18.05.2013.godine

Dva predstavnika školske uprave, Osnovna škola “Treća osnovna škola”, Bugojno, 18.06.2013.godine

Predstavnici civilnog sektora u Gornjem Vakufu, Gornji Vakuf, 18.06.2013.godine

Učitelj, Osnovna škola “Gornji Vakuf”, Gornji Vakuf, 18.06.2013.godine

Četiri učenika osnovne škole “Gornji Vakuf” i “Gorni Vakuf Uskoplje”, Gornji Vakuf, 18.06.2013.godine

Dva predstavnika školske uprave, Osnovna škola “Prva Osnovna škola”, Konjic, 20.06.2013.godine

Dva roditelja, Stolac, 20.06.2013.godine

Amar Numanović, jedan od autora knjige “Dvije škole pod jednim krovom”, ACIPS, Sarajevo, 21.06.2012.godine

Dva predstavnika OSCE ureda u Sarajevu, Sarajevo, 21.06.2013.godine

Makedonija

Redzep Ali-Chupi, Direktor uprave za razvoj i menadžment obrazovanja na jezicima zajednica, Ministarstvo obrazovanja i znanosti, 23.05.2013.godine

Početna diskusija o HCNM Ljubljana Smjernicama o Integraciji u raznolikim zajednicama, organiziranom od strane OSCE Ureda, Makedonija, 24.04.2013.godine

Veton Zekoli, Projekt menadžer u Nansen Dijalog Centru, 01.07.2013.godine

Predstavnik Zavoda za razvoj obrazovanja, Ministarstvo obrazovanja i znanosti, 04.07.2013.godine

Predstavnik iz Odjela za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, Ministarstvo obrazovanja i znanosti, 04.07.2013.godine

Bivši učitelj u miješanoj školi u Skoplju, 29.08.2013.godine